

**ВПЛИВ УКРАЇНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ  
НА КАДРОВУ ПОЛІТИКУ В УКРАЇНСЬКОМУ КІНЕМАТОГРАФІ  
(1920-ті – початок 1930-х рр.)**

*У статті аналізується вплив процесу українізації на кадрову політику у вітчизняному кінематографі.*

**Ключові слова:** *українізація, кадрова політика, кінематограф.*

*В статье анализируется влияние процесса украинизации на кадровую политику в отечественном кинематографе.*

**Ключевые слова:** *украинизация, кадровая политика, кинематограф.*

*The article analyzes the impact of process Ukrainization personnel policy in the domestic film industry.*

**Keywords:** *ukrainization, staffing, cinema.*

*<...> я не знаю, чого чекати від покоління, що принципово уникає української мови, української традиції, української тематики в своїх пошуках.*

*При цьому немає значення, чи так їх настановлено, чи вони діють з внутрішнього переконання, – головне, що вони так живуть і знімають <...> В молодому поколінні хтось якщо не вбив, то пригдушив чуття приналежності до цієї землі – і до «Землі» Довженкової також. Відрізано, висміяно шляхи до національних ідеалів.*

**Леонід Череватенко**

У 1920-х рр. національне кіномистецтво сягнуло свого найбільшого розвитку. Серед основних чинників, що позитивно вплинули на цей процес, були нова економічна політика (НЕП; завдяки якій була відбудована кінопромисловість), автономний статус українського кіно (що давав змогу самостійно обирати шлях розвитку) та коренізація, що отримала в Україні термін «українізація» (яка надала мистецтву кіно неповторних національних рис).

Тому за нинішньої ситуації, в якій опинилося українське кіно, звернення до досвіду 1920-х рр., думається, є доволі актуальним і на часі. Звернення саме в контексті вивчення досвіду українізаційних процесів «десятої музи». Адже, попри чимало спільних рис з двадцятими роками минулого століття і нинішнім часом (економічна свобода, не автономний, а вже незалежний від Москви статус), національний дух в кінематографії кудись щез... Промовистим у цьому сенсі є епіграф до цієї статті.

Загалом назвати новою темою українізації кінематографа не можна. Одним з перших до цієї теми звернувся А. Пижик<sup>1</sup>, який у своїй статті здійснив спробу означити саму проблему та окреслити основні напрями її дослідження; деякою мірою згадана тема знайшла своє відображення і в наступній його праці<sup>2</sup>. Розвиток української кінематографії в контексті політики українізації розглядає в своїй публікації В. Ткаченко<sup>3</sup>. Українізаційні процеси в Державному технікумі кінематографії ВУФКУ (м. Одеса) стали предметом наукових інтересів І. Фокіна<sup>4</sup> та Р. Росляка<sup>5</sup>. Тож проблема впливу українізаційних процесів на кадрову політику знайшла відображення головним чином в частині підготування кадрів. А це вкотре переконує в актуальності дослідження.

В українізаційному процесі кінематографа чітко проглядаються два основні напрями: тематичне планування кінопродукції та кадрова складова. Мета пропонованої статті – здійснення аналізу впливу українізації саме на кадрову політику в українській кінематографії.

Фактично політика коренізації була санкціонована в квітні 1923 р. XII з'їздом РКП(б), який рекомендував формувати державні органи національних республік переважно з представників місцевого населення, які знають мову, звичаї, вдачу відповідних народів; видати спеціальні закони, що забезпечували б уживання рідної мови в усіх державних установах<sup>6</sup>. На теренах УСРР політика коренізації отримала назву «українізації», а, наприклад, у Білорусії реалізовувалась у формі «білорусизації».

На виконання вимог партії в УСРР було видано низку законодавчих актів з питань українізації: декрет Раднаркому УСРР від 27 липня 1923 р. «Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ»<sup>7</sup> (документ мав на меті завершити заходи радянської влади щодо забезпечення українському народові виховання й навчання його рідною мовою), постанову ВУЦВК і РНК УСРР «Про заходи забезпечення рівноправності мов і допомогу розвитку української мови» від 1 серпня 1923 р.<sup>8</sup> (крім усунення нерівності між українською та російською культурою, передбачалося впродовж року перевести на діловодство українською мовою низку відомств) та інші.

Крім того, процес українізації підлягав контролю з боку Народного комісаріату освіти УСРР. Наказом освітнього відомства від 7 серпня 1924 р. підлеглі главки та управління зобов'язали в двотижневий термін подати доповідну записку з переліком заходів по виконанню декретів з українізації<sup>9</sup>. 21 серпня

1924 р. контрольна картка зі згаданими вимогами була надіслана персонально ВУФКУ<sup>10</sup>.

Виконуючи поставлені вищим органом завдання, в доповідній записці від 23 серпня 1924 р. голова кіновідомства З. Хелмно писав про поступове переведення діловодства управлінського апарату на українську мову<sup>11</sup>.

На перших порах процес українізації кінематографії здійснювався доволі повільно. Реальні зрушення розпочалися після ухвалення ВУЦВК і РНК УСРР 30 квітня 1925 р. постанови «Про заходи термінового проведення повної українізації радянського апарату». Одним з головних чинників, що негативно впливав на процес українізації було визнано недостатнє залучення до радянського апарату українського елементу<sup>12</sup>. Для усунення недоліків всі державні установи і державні торговельно-промислові підприємства, що не перейшли ще на українське діловодство, зобов'язали зробити це до 1 січня 1926 р. Листування згаданих установ і підприємств на території УСРР мало здійснюватися українською мовою, поза межами України – російською або мовою республіки, з якою ведеться листування. В документі була пролонгована заборона приймати на держслужбу осіб, які не володіють українською мовою (за окремими винятками). Працівники, які впродовж попереднього періоду не спромоглися вивчити українську мову, за рішенням адміністрації могли бути звільненими без вихідної допомоги. Відповідальність за виконання постанови покладалася на керівників відповідних установ і організацій<sup>13</sup>.

У розвиток цієї постанови республіканський Раднарком 16 липня 1925 р. видав наступну – «Про практичні заходи до українізації радянського апарату». Документ конкретизував завдання з проведення українізації. При всіх установах (що підпадали під дію постанови ВУЦВК і РНК від 30 квітня 1925 р.) у центрі і на місцях створювалися «урядницькі комісії в справі українізації». На них покладалася завдання проведення обліку працівників установ на предмет їх знання української мови (встановлювалися три категорії: знають українську мову добре, знають неповністю, не знають мови зовсім); організації спільно з місцевками гуртків українознавства та здійснення активної культурно-просвітницької роботи, спрямованої на цілковите опанування працівниками установ української мови; керування в адміністративно-господарчому відношенні курсами української мови та ін.<sup>14</sup>.

Аби до 1 січня 1926 р. перевести діловодство на українську мову, всі центральні та місцеві установи разом з підлеглими підприємствами зобов'язали негайно розробити відповідні календарні плани і подати їх відповідним комісіям з українізації<sup>15</sup>.

Для створення сприятливих умов з проведення українізації для фахівців і наукових працівників усі центральні й місцеві установи мали посилити культурну й наукову роботу українською мовою, а Наркомос – розробити інструкції для проведення освітньої роботи в справі українізації в установах, клубах, культурно-освітніх установах<sup>16</sup>.

30 липня 1925 р. заступник наркома освіти УСРР П. Сологуб у листі до керівництва ВУФКУ вимагав негайно організувати комісію з українізації (згодом її очолив голова правління ВУФКУ З. Хелмно), цій комісії зробити доповідь про заходи радянської влади в справі українізації, спільно з представником підвідділу ліквідації неписьменності здійснити перевірку співробітників на предмет володіння українською мовою та поділити їх на відповідні категорії, з 1 серпня організувати курси з вивчення української мови<sup>17</sup>.

Аналогічного листа щодо створення комісії з українізації керівництво кіновідомства отримало від свого місцевому 31 липня 1925 р. Своім завданням комісія мала, по-перше, контроль за вивченням співробітниками української мови на курсах, а, по-друге, щоби спілкування між працівниками ВУФКУ та відвідувачами в ділових справах здійснювалося винятково українською мовою<sup>18</sup>.

Однак, аналізуючи рівень володіння українською мовою співробітниками крайових відділів ВУФКУ, слід зауважити, що географічний чинник майже не впливав на рівень мовної підготовки. Принаймні такий висновок можна зробити з наявних архівних документів. Наприклад, на 1 грудня 1926 р. Дніпропетровський крайовий відділ ВУФКУ налічував (разом з його держкінотеатрами в Дніпропетровську, Запоріжжі та Мелітополі) 14 відповідальних (тобто керівних) працівників: завідувач відділу, завідувачі секторів відділу, адміністратори кінотеатрів та диригенти (з яких українців налічувалося – 2, росіян – 1, євреїв – 11); на предмет знання української мови 5 осіб віднесли до другої категорії, причому, 9 не перевірялися зовсім<sup>19</sup>.

У Ніжинському крайвідділі з 8 відповідальних працівників (українців – 3, росіян – 1, євреїв – 3, інших національностей – 1) двоє було віднесено до другої категорії (5 осіб не перевірялося, а однієї взагалі не вказали в звіті)<sup>20</sup>.

В Одеському крайвідділі на 1 грудня 1926 р. з 10 осіб (євреї – 9, інших національностей – 1) перевірили лише двох відповідальних працівників (з них один отримав другу, інший третю категорії)<sup>21</sup>. Зате щодо фахівців ситуація була значно кращою: з 13 працівників (українців – 1, росіян – 3, євреїв – 8, інших національностей – 1) трьох осіб віднесли до першої, п'ятьох – до другої категорії, а ще п'ятеро уникнули перевірки<sup>22</sup>.

На цьому тлі досить непогана ситуація склалася в Донецькому крайвідділі: з 13 відповідальних працівників на 1 грудня 1926 р. (українців – 2, росіян – 5, євреїв – 4, інших національностей – 2) знання української мови 5 особами було визнано за першою категорією (8 осіб такої перевірки уникнули)<sup>23</sup>.

Обов'язковою перевіркою на предмет знання української мови підлягали службовці правління ВУФКУ. За результатами перевірки 23 січня 1926 р. до першої категорії було віднесено 14 осіб, серед яких – член правління, головний редактор ВУФКУ Б. Ліфшиць, редактори О. Досвітній, Ю. Яновський, Н. Суровцева, М. Бажан, М. Йогансен, В. Радиш, Ю. Тютюнник. До другої категорії (27 осіб), крім члена правління – технічного директора ВУФКУ П. Нечеса та завідувача

виробничого відділу Я. Мазо, ввійшли, головним чином, представники обслуговуючого персоналу – бухгалтери, друкарки, діловоди, статисти, кур'єри... До третьої категорії зарахували 10 осіб, серед яких – голова правління ВУФКУ З. Хелмно, завідувач експлуатаційного відділу Г. Козюлін-Григор'єв, завідідулу державних кінотеатрів Соловей, секретар правління О. Юровицький, помічник завідувача відділу держкінотеатрів Полонський, фахівець у справі прокату І. Газарх, редактор В. Вольський. Незнання української мови першими двома особами (З. Хелмно і Г. Козюліним-Григор'євим) обґрунтували тим, що вони «обтяжені роботою по установі»<sup>24</sup>.

Протокол засідання в березні був затверджений спеціальною комісією при Центральній комісії українізації з деякими зауваженнями. Правлінню ВУФКУ було запропоновано від співробітників, віднесених до третьої категорії, взяти підписки, що в разі, якщо впродовж трьох місяців не знатимуть української мови, їх буде звільнено на підставі чинного законодавства. Комісія не оминула увагою і той факт, що майже всіх осіб, які обіймають відповідальні посади, віднесено до третьої категорії. З цього приводу було ухвалене рішення про те, щоби комісія з українізації при ВУФКУ і його голова правління З. Хелмно вжили відповідних заходів, щоби українською мовою насамперед оволоділи саме ці відповідальні працівники кіновідомства<sup>25</sup>.

Загалом складно робити однозначні висновки і щодо впливу політики українізації на національний склад керівництва кіновідомства. Так, на 1 грудня 1925 р. у правлінні ВУФКУ працювало 15 відповідальних робітників (українців – 3, росіян – 2, євреїв – 8, інших національностей – 2); перевірка на знання української мови не здійснювалася. На 1 грудня 1926 р. правління ВУФКУ налічувало вже 20 відповідальних працівників (українців – 7, росіян – 2, євреїв – 9, інших – 2); за знанням української мови до першої категорії було віднесено 8 осіб, до другої – 5, до третьої – 7<sup>26</sup>.

На 1 грудня 1925 р. правління налічувало 36 кваліфікованих робітників (українців – 18, росіян – 11, євреїв – 5, інших національностей – 2). На 1 грудня 1926 р. їх кількість скоротилася до 25 осіб, причому максимально скоротили чомусь саме українців – на 10 осіб (українців стало 8, росіян – 4, євреїв – 9, інших національностей – 4); перевірка засвідчила, що 10 осіб за рівнем знання української мови відносяться до першої, 4 – до другої, а 7 – до третьої категорії (4 особи не перевірялися)<sup>27</sup>.

Тож упродовж року в правлінні ВУФКУ відбулися доволі неоднозначні зміни: з одного боку – зросла кількість українців – відповідальних працівників (керівників) ВУФКУ з 3 осіб (20%) до 7 (35%), а з іншого – у понад два рази відбулося скорочення кваліфікованих робітників-українців з 18 осіб (50%) до 8 (32%). Така дещо парадоксальна кадрова політика в умовах українізації ще потребує подальших досліджень. Однак з наведеної статистики проглядається ще й інша тенденція: представники титульної нації фактично не мали кількісної переваги над

іншими національностями. Тому пункт про недостатнє залучення до радянського апарату українського елемента, прописаний у постанові ВУЦВК і РНК УСРР «Про заходи термінового проведення повної українізації радянського апарату»<sup>28</sup>, мав під собою вагомі підстави, причому не лише в галузі кінематографа.

Невід'ємною складовою українізації адміністративного апарату став перехід діловодства на українську мову. Цей процес відбувався поступово і до певної міри залежав від регіону розташування структурного кінопідрозділу. В південному регіоні цей перехід відбувався повільніше. Це стосується, зокрема, Одеської кінофабрики. 7 січня 1926 р. у листі до керівництва кінофабрики голова правління ВУФКУ З. Хелмно зауважував, що, незважаючи на низку законодавчих рішень, і досі деякі її відділи продовжують листування російською мовою, і попереджував про те, що «правління ВУФКУ в останній раз суворо забороняє користуватися російською мовою, все листування повинно виходити тільки українською мовою»<sup>29</sup>. Що ж сталося після «останньої суворої заборони»? Принаймні про якісь заходи проти порушників законодавства жодної згадки в архіві нами не виявлено.

Вкотре питання ведення діловодства виникло наступного року з виходом спільної постанови ВУЦВК і РНК УСРР від 6 липня 1927 р. «Про забезпечення рівноправності мов та про сприяння розвитку української культури», що зобов'язувала всі державні установи та організації внутрішнє діловодство здійснювати українською мовою, за винятком тих, що обслуговують винятково потреби нацменшин<sup>30</sup>. Тож загалом проблему вирішили позитивно, принаймні листування підлеглих структур з правлінням ВУФКУ відбувалося, як того й вимагало чинне законодавство, українською мовою.

Актуальною проблемою для українського кіно була сценарна справа. Саме на гостру нестачі сценаристів, серед яких українських узагалі було мало, звернув увагу нарком освіти М. Скрипник у своєму виступі на з'їзді працівників мистецтв України 2 квітня 1927 р.<sup>31</sup>

На відміну від наркома освіти, голова правління ВУФКУ О. Шуб охарактеризував ситуацію як дуже оптимістичну. Всього через кілька місяців (у грудні 1927-го), виступаючи перед київськими кінопрацівниками, він навів такі дані з українізації: за рік висунуто 4 українських режисера (загалом з 18 режисерів 9 були українцями, тобто 50%), з усього складу сценаристів 80 були українцями<sup>32</sup>.

Створюється доволі парадоксальна ситуація: нарком освіти вважає, що ситуація дуже важка, натомість його підлеглий, він же очільник кіновідомства, малює картину в надто рожевих тонах. На нашу думку, тут можливі два варіанти таких кардинальних відмінностей. Перший: М. Скрипнику підсунули, м'яко кажучи, не зовсім правдиві дані (сам нарком, до речі, зізнавався, що кіносеанси відвідує мало, а висновки робить з підготовлених йому матеріалів<sup>33</sup>). Варіант другий: ситуація за якихось кілька місяців зазнала кардинальних змін.

Другий варіант викликає дуже великі сумніви. Скоріше, навпаки: з приходом до влади нового керівника ВУФКУ в особі О. Шуба розпочалося приховане

згорання українізації кінематографа. Про це свідчить нічим не обґрунтоване звільнення відомого письменника Ю. Яновського з посади редактора (художнього керівника) Одеської кінофабрики 20 серпня 1927 р. Причому звільнений цей професіонал був із убивчим формулюванням – «за абсолютне незнання кінематографії і за порчу картин своїм монтажем, а також складання юмористичних написів, чужих радянському духу»<sup>34</sup>. Не вдаючись до причин такого кроку новоспеченого голови правління ВУФКУ (вони проаналізовані в нашій публікації<sup>35</sup>), відзначимо лише, що цим кроком було завдано доволі відчутного удару й по справі українізації кіно.

Підтверджує це й лист письменників-кінопрацівників Д. Бузька, Г. Шкурупія, Г. Косинки, В. Атаманюка та М. Ятка: «Ставлячись дуже підозріло до культурних українських сил, т. Шуб їде до Москви й там набирає низку режисерів, що з них лише один М. Шпиковський мав сумнівний стаж із своєю „Чашкою чаю“, решта – нікому невідомі ймена. З них двоє – Дзиган і Бенуардов – починають спільно в Ялті ставити фільм. Витрачають на це 7262 крб, але, налякани землетрусом, тікають. Витрачені гроші списують в пасив. Кравченко там же починає самостійно картину. Витрачає теж кілька тисяч карбованців, знімання припиняється»<sup>36</sup>.

Загалом ситуація, коли в українську кінематографію запрошували російських фахівців, була доволі поширеною не лише в 1920-х роках, а у наступних десятиліттях. Однозначно судити про це явище не можна. Безперечно, були «фахівці», які, переходячи на роботу в українське кіно, мали на меті інтереси фінансового, матеріального характеру. Однак були й інші, наприклад, Дзига Вертов, який в Україні зняв свої найкращі фільми («Людина з кіноапаратом», «Симфонія Донбасу») і зробив, безперечно, великий внесок у розвиток вітчизняного кіномистецтва.

Річ у іншому: керівники вітчизняної кіногалузі замість займатися підготовкою власних кадрів у вітчизняних навчальних закладах, обирали легший шлях – запрошували кінематографістів з інших республік, у більшості своїй далеких від національної культури.

Тому не випадково процес українізації кіномистецтва пов'язують з масовим приходом українських письменників – сценаристами, редакторами, журналістами. Цей відносно незначний проміжок часу став періодом найбільшого його злету. Власне кажучи, без письменників українізація «десятої музи» була б просто унеможливлена. Ось прізвища лише деяких з письменників, які плідно працювали в кінематографії. Микола Бажан був редактором ВУФКУ, автором сценаріїв фільмів «Алім» (1926), «Микола Джеря» (1927), «Пригоди Полтинника» (1929), «Право на жінку» (1930, у співавт. з О. Каплером) та ін., кількох книжок про кіномистецтво та численних публікацій у пресі; редагував журнал «Кіно». Дмитро Бузько був редактором ВУФКУ, автором сценаріїв фільмів «Лісовий звір», «Макдональд», «Сон Товстопузенка» (1924), «Тарас Шевченко» (1926, у співавт.) та ін.; виступав у пресі зі статтями з розвитку кіномистецтва. Василь Радиш у 1927–

1929 рр. очолював художній відділ Одеської кінофабрики, він автор сценаріїв фільмів «Тарас Трясило» (1926), «Велике горе маленької жінки», «Тобі дарую» (1929). Майк Йогансен виступив співавтором сценарію «Звенигора», за яким О. Довженко зняв свій визначний твір, працював редактором з української мови. Михайль Семенко впродовж 1924–1925 рр. обіймав посаду редактора Одеської кінофабрики, згодом його змінив Юрій Яновський. Олесь Досвітній – редактор ВУФКУ, написав сценарій фільму «Провокатор» (1928). Володимир Ярошенко очолював художній відділ ВУФКУ, автор сценаріїв «Хліб» (1930), «Зміна росте» (1931). За сценаріями Микола Ятченка (Ятка) поставлені стрічки «За монастирською стіною» (1928, у співавт.), «Вогняна помста» (1930), «Вовчий хутір» (1931), «Свято Унірі» (1932) та ін.; друкувався в кінематографічній періодиці...

Однак сам процес залучення письменників до молодого виду мистецтва був не з легких (слід згадати, що сценарій у той час ще трактувався як «низький жанр», тож ставлення до його написання було відповідним). Наприклад, 14 листопада 1927 р., коли керівництвом ВУФКУ (за участю наркома освіти М. Скрипника) розглядалися підсумки виконання директив Наркомосу з українізації, питання запрошення українських письменників на постійну сценарну роботу було одним із головних. Однак вирішити його кіновідомство було неспроможне, тому звернулося по допомогу до освітнього відомства<sup>37</sup>.

Хоча література та мистецтво перебували під юрисдикцією Наркомосу, одначе й цей комісаріат в таких питаннях був не всесильним. Тому, заслухавши доповідь ВУФКУ про господарчий і фінансовий план на 1926–1927 р., Колегія НКО відзначила гостру потребу посилити українське кіно українськими літераторами та художниками та звернулася з цим питанням до українського політичного керівництва<sup>38</sup>.

...На початку 1930-х рр. сфера застосування української мови в кінематографі невинно звужується, а відтак вплив українізаційних процесів на кадрову політику стає значно меншим. Це стало наслідком зміни політичного курсу, а відтак і зростання процесів централізації, уніфікації в кінематографі, і не лише в ньому. У 1930 р. ВУФКУ було вилучене з підпорядкування республіканського Наркомосу і передане новоствореному Всесоюзному кінооб'єднанню, що лише прискорило процеси деукраїнізації.

Були послаблені й вимоги щодо рівня знання української мови. Так, 3 листопада 1932 р. вийшла постанова постійної комісії з українізації тресту «Українфільм». Документ містив три категорії працівників тресту, звільнених від вивчення української мови. До першої категорії належали працівники, які мали відповідні посвідки (а тому звільнялися від відвідування курсів з української мови), до другої – звільнені від вивчення за віком, до третьої – відповідно до посади (сторожі, прибиральниці тощо)<sup>39</sup>.

Суттєво послаблені були й вимоги до рівня знань. Відтепер уже не йшлося про те, щоби не брати на роботу тих, хто не володіє українською. Достатньо



було лише посвідчення про знання української мови, за його відсутності можна було подати довідку про вступ до курсів з вивчення української мови<sup>40</sup>. Власне сам факт функціонування при трестові «Українфільмов» згаданих курсів свідчив про те, що майже впродовж десяти років українізація апарату кіновідомства дала суперечливі результати, хоча діловодство й велося українською мовою.

Таким чином, українізаційні процеси в кадровій кінополітиці здійснювалися двома основними напрямками: залучення українського елемента на адміністративну та творчу роботу та вивчення української мови працівниками ВУФКУ. Загалом вони мало чим відрізнялися від загальноукраїнських щодо неоднозначних результатів. Фактором, що стримував українізацію, стала нерішучість представників органів державної влади стосовно осіб, які нехтували вимогами чинного законодавства, а згодом – масштабні репресії.

З певною долею обережності можна стверджувати, що вплив українізаційних процесів на кадрову політику в кінематографі загалом вкладається в лінійний процес: чим активніше здійснювалася українізація, тим більше українського елемента приходило в кінематограф, а також зростала кількість кінопрацівників, які володіли українською мовою.

А втім, означена проблематика потребує подальших наукових досліджень, перспективними напрямками яких можуть стати аналіз динаміки національного складу та рівня знання української мови в різні роки. Разом із хронологічним принципом доцільно аналізувати вплив географічних чинників на інтенсивність процесу українізації.

---

<sup>1</sup> Пижик А. Розвиток вітчизняного кінематографа в контексті здійснення більшовицької політики українізації / Андрій Пижик // Історичний журнал. – К., 2003. – С. 26–33.

<sup>2</sup> Пижик А. Ідеологічна основа більшовицької політики українізації / А. Пижик // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – Вип. 104. – С. 47–50. – (Історія).

<sup>3</sup> Ткаченко В. Українська кінематографія в контексті політики «українізації» (20-ті рр. ХХ ст.) / Вікторія Ткаченко // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвід. зб. наук. праць. Вип. 9 / Держкомархів України. УНДІАСД ; НАН України. Ін-т історії України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; НБУВ ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; редкол. : Г. В. Боряк (голова) та ін. – К., 2007. – С. 209–221.

<sup>4</sup> Фокін І. Українізаційні процеси в вищій освіті 20-х років ХХ століття за матеріалами Одеського державного технікуму кінематографії / Фокін І. О. // Одиссо: актуальні проблеми історії, археології та етнології. – Одеса, 2009. – С. 143–148.

<sup>5</sup> Росляк Р. Микола Бажан: «Українська кіношкола є українською лише територіально» / Роман Росляк // Мистецькі обрії 2001–2002 : Альманах : Науково-теоретичні праці та публіцистика / Академія мистецтв України / Головн. наук. ред. І. Д. Безгін. – К. : КН-ВМП «СИМВОЛ-Т», 2003. – [Вип. 4/5]. – С. 367–372.

<sup>6</sup> Двенадцатый съезд РКП(б). Стенографический отчет. – М. : Политиздат, 1968. – С. 696.

<sup>7</sup> Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ : Декрет Ради Народних Комісарів УСРР від 27 липня 1923 р. // Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. – Х., 1923. – Відділ перший. – Ч. 29 [16 вересня]. – Арт. 430.

<sup>8</sup> Про заходи забезпечення рівноправності мов і допомогу розвитку української мови : Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 1 серпня 1923 р. // Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. – Х., 1923. – Відділ перший. – Ч. 29 [16 вересня]. – Арт. 435.

<sup>9</sup> Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 1238. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 249.

<sup>10</sup> Там само. – Арк. 250.

<sup>11</sup> Там само. – Арк. 252.

<sup>12</sup> Про заходи термінового проведення повної українізації радянського апарату : Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 30 квітня 1925 р. // Збірник узаконень і розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. – 1925. – Відділ перший. – Ч. 26 [6 червня]. – С. 379–380.

<sup>13</sup> Там само. – С. 381–385.

<sup>14</sup> Про практичні заходи по українізації радянського апарату : Постанова Ради Народних Комісарів УСРР від 16 липня 1925 р. // Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. – 1925. – Відділ перший. – Ч. 56 [10 серпня]. – С. 654–655.

<sup>15</sup> Там само. – С. 655.

<sup>16</sup> Там само. – С. 656.

<sup>17</sup> ЦДАВО України. – Ф. 1238. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 370.

<sup>18</sup> Там само. – Арк. 371.

<sup>19</sup> Там само. – Арк. 320.

<sup>20</sup> Там само. – Арк. 323.

<sup>21</sup> Там само. – Арк. 334.

<sup>22</sup> Там само. – Арк. 333.

<sup>23</sup> Там само. – Арк. 337.

<sup>24</sup> Там само. – Арк. 366–366 зв.

<sup>25</sup> Там само. – Арк. 355.

<sup>26</sup> Там само. – Арк. 303.

<sup>27</sup> Там само. – Арк. 304, 309.

<sup>28</sup> Про заходи термінового проведення повної українізації радянського апарату : Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 30 квітня 1925 р. // Збірник узаконень і розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. – 1925. – Відділ перший. – Ч. 26 [6 червня]. – С. 379–380.

<sup>29</sup> ЦДАВО України. – Ф. 1238. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 599.

<sup>30</sup> Про забезпечення рівноправності мов та про сприяння розвитку української культури : Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету та Ради Народних Комісарів УСРР від 6 липня 1927 р. // Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України за 1927 рік. – 1927. – Відділ перший. – Ч. 34 [16 серпня]. – С. 624.

<sup>31</sup> Скрипник М. О. Статті й промови / Микола Скрипник. – Харків : ДВУ, 1930. – С. 106.

<sup>32</sup> Лапшин Ю. Київська кіноконференція / Ю. Лапшин // Кіно. – 1927. – №23/24 [грудень]. – С. 11.

<sup>33</sup> Скрипник М. О. Статті й промови / Микола Скрипник. – Харків : ДВУ, 1930. – С. 106.

<sup>34</sup> ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.1494. – Арк.115

<sup>35</sup> Росляк Р. Юрій Яновський: «Моє страждання у ВУФКУ вже скінчилося» / Роман Росляк // Кіно-Театр. – К., 2011. – № 3. – С. 38–41.

<sup>36</sup> Росляк Р. «...ВУФКУ зазнало такої поразки, що тепер невпинно котиться вниз» / Роман Росляк // Кіно-Театр. – К., 2011. – № 4. – С. 12.

<sup>37</sup> ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 7. – Спр. 251. – Арк. 21, 22 зв.

<sup>38</sup> Резолюція Колегії НКО по доповіді ВУФКУ про господарчий і фінансовий план на 1926–1927 р. // Бюлетень Наркомосвіти. – 1927. – № 43 [1–5 листопада]. – С. 2.

<sup>39</sup> ЦДАВО України. – Ф. 1238. – Оп. 1. – Спр. 314. – Арк. 117–118.

<sup>40</sup> Там само. – Арк. 119.